

Бранимир Куљанин*

Оригиналан научни рад
UDK 316.334.3
DOI 10.7251/POL1305177K

ПОСТМОДЕРНИСТИЧКИ ЛИБЕРАЛИЗАМ

Postmodern liberalism

Abstract: *Modern liberalism is fundamentally different from the classical to the extent to which the post(counter)modern is different from the modern. A shift occurred in the late sixties, at the time of the student movement and the “Prague Spring”. In the late eighties and early nineties, they promised a life in freedom and entry into the “European Home”, into the “family of European peoples”. Socialist countries of the Eastern Europe entered the era of “transition”, peaceful movement towards capitalism. Yesterday’s Marxists and communists became liberals over night. Nowadays, when the whole world is in a deep crisis, including the lauded West, it is high time to consider where we are going and where we are. What is modern liberalism, an ideology governing the minds in our region for more than twenty years, is an issue we will discuss in this paper.*

Key words: *postmodern, countermodern, totalitarianism, liberalism, democracy, individualism, social racism, globalisation.*

Сажетак: *Савремени либерализам се суштински разликује од класичног у мери у којој се пост(контра)модерна разликује од модерне. До заокрета је дошло крајем шездесетих година у време студентског покрета и „Прашког пролећа“. Крајем осамдесетих и почетком деведесетих обећали су живот у слободи и улазак у „европски дом“, у „породицу европских народа“. Социјалистичке земље Источне Европе су ушле у раздобље „транзиције“, мирног преласка у капитализам. Дојучерашњи марксисти и комунисти су преко ноћи постали либерали. Данас, када се цели свет налази у дубокој кризи, заједно с њим и опевани Запад, крајње је време да преиспитамо куда смо се запутили и где се налазимо. Шта је савремени либерализам, идеологија која влада умовима на нашим просторима већ више од двадесет година, питање је којим ћемо се позабавити у овом чланку.*

Кључне речи: *постмодерна, контрамодерна, тоталитаризам, либерализам, демократија, индивидуализам, социјални расизам, глобализација.*

* Проф. др Бранимир Куљанин, доктор философских наука, професор Филозофског факултета Универзитета у Бањалуци

Шта се десило?

Данас је јасно да већина грађана Совјетског Савеза, који су чинили совјетски народ, „ни за шта не би дала своју земљу у замену за тај поредак и тај друштвени положај, који су они у резултату добили“¹, пише А. С. Панарин² крајем деведесетих година. Основне побуде учесника историјске драме која се одиграла довеле су до неспоразума, чији је резултат трагедија десетина милиона људи, тврди он.

Главни извор незадовољства већине властима и демократског одушевљења почетком деведесетих није била својина „већ побуна разума“³. Постојећи поредак је ограничавао мисаону слободу једног високо образованог, зрелог народа, што је вређало достојанство личности. Није се радило само о слободи говора, иступања у јавности, већ и о предузимљивости у професионалном животу. Због забране критике марксистичко учење, а с њим и цело друштво је заостајало за другима, па и пропадало. Идеократски постројена совјетска држава у којој су срасле политичка и духовна власт, је била неспособна да одговори на захтеве друштва и његову побуну против већ изживљене идеологије.

¹ Александр С. Панарин, *Народ без елиты*, АЛГОРИТМ, Москва, 2006., стр. 111

² Александр Сергејевич Панарин (1940-2003), руски философ и политолог. Панарин је био професор Универзитета Ломоносов у Москви и научни сарадник Института философије Руске академије наука. Његови радови су посвећени питањима политологије и философије политике, друштва, историје и културе. Он је први у науци разрадио *методологију глобалног политичког прогнозирања*, чији је предмет битно нова будућност.

Његови важнији списи су *Философија власти* 1993., *Русија и Евроазија: геополитички изазови и цивилизациони одговори* 1994., *Политичка антропологија* 1995., *Русија у цивилизационом процесу (између атлантизма и евроазијства)* 1995., *Философија политике* 1996., *Реформе и контрареформе у Русији* 1996., *Ревани историје: руска стратешка иницијатива у 21. веку* 1998., *Руска интелигенција у светским ратовима и револуцијама XX века* 1998., *Русија у циклусима светске историје* 1999., *Руска алтернатива* 2000., *Искушење глобализмом* 2000., *Политологија: аналитика и прогностика* 2000., *Глобално политичко прогнозирање у условима стратешке нестабилности* 2000., *Православна цивилизација у глобалном свету* 2001., *Философија историје* 2001., *Стратешка нестабилност у XXI веку* 2003., *Руска култура пред изазовом постмодернизма* 2005. и други.

Код нас од његових радова часопис *Летопис Матице Српске* из Новог Сада је објавио преводе три текста: *Дезертерство елита у епоси катастрофа* (Књ. 488, св. 4, октобар 2011, стр. 528-553), *Агенти глобализма* (Књ.489, св. 1-2, јануар-фебруар 2012, стр. 108-135) и *Манипулатори и мешетари 'Нове интернационале'* (Књ. 490, св. 3, септембар 2012, стр. 415-435); објављена је књига *Савремени рат као борба богатих против сиромашних*, која садржи и текстове А. С. Панарина (*Нова Европа*, Београд 2007), а о њему су писали: Слободан Антонић, социолог, професор Филозофског факултета Универзитета у Београду, (2006) у чланку *Криза демократије и транснационалне елите*, у: Кајтез Никола (уредник) *Филозофеме 4: Српски филозофски форум – зборник*, Нови Сад: СФФ, стр. 69-87, и Бранимир Куљанин у тексту *Идеологија глобализма и руска идеја у Зборнику радова Русија и Балкан у савременом свијету; Српско-руски мост*, Бањалука 2012, стр. 367-494).

³ Александр С. Панарин, *Народ без елиты*, стр. 112

Уз овај просветитељски, у совјетском друштву се спремао и „*постиндустријски* преврат, повезан не толико с обликом својине, колико са *садржајем* самог рада“⁴ (истакао Б. К.). Људи су последњих година били највише назадовољни немогућношћу примене својих знања у послу, незадовољство зарадом је било далеко иза тога.

Али, шта се десило? Уместо решавања нагомиланих проблема које би водило стварању постиндустријског друштва, нови либерални идеолози су од комуниста наследили превелика очекивања од промене облика својине. Док су први веровали у предности социјализма над капитализмом на основу друштвеног власништва над средствима за производњу, други су били уверени да ће приватна својина обезбедити убрзан капиталистички развој привреде и друштва⁵.

И тако је оно подвргнуто новој либералној догматици, мада су истраживачи још у 19. веку запазили да карактер буржоаског као друштва приватних власника противречи развоју индустрије засноване на примени науке у производњи. Производњу су преузели инжењери, технократија, а буржуј се пребацио у област трговине, понуде и потражње.

У совјетском друштву је између потреба грађана и производа који су нуђени - у потрошњи, постојао велики несклад. Скретањем пажње на овај проблем реформатори су у други план гурнули главно, питање производње и стваралаштва. Стваралачки рад ствара задовољне људе, а немогућност самопоtvrђивања разара личност, па и само друштво.

⁴ Исто, стр. 115

⁵ Овај спор је стар и прастар, он своје порекло води још од Платона и Аристотела. И није добро постављен. Сам тип својине не решава ништа. Можда је најближи решењу Аристотел када каже да тип својине зависи првенствено од природе добра, односно предмета својине, не могу комад обрадиве земље, рудник и црквено добро на исти начин бити својина. „Садашње стање... побољшано добрим моралом и добрим законима, имало би не мале предности, јер ће у себи сјединити оно што је добро из оба поретка... мислим из поретка у коме је посед заједнички и из оног у коме је у приватним рукама. Јер посед треба, у извесном смислу, да буде заједнички, али, опште узев, треба да буде приватан... Јасно је... да је боље да поседи буду приватни али да, путем употребе, постану заједнички.“ (Аристотел, *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003., стр. 31). Аристотел одбацује заједничку својину, али и себичност, које и јесу у основи два пројекта модерне – комунистичког и либералног. Државу „васпитањем треба учинити јединственом заједницом“ (Исто, стр. 32). Теоријски питање би било давно решено, да постоји добра воља; проблем је у томе што нема лека за људску похлепу, тежњу да се живи на туђи рачун. Завист и охолост су зло из ког ничу сва остала. Добри су сви облици својине – приватна, кооперативна, мешовита, државна, ако код људи постоји добра воља, и ни један не ваља ако људи не ваљају. Морална страна питања је значајнија од правне. Деловање по људској савести је виши тип него деловање по закону. Хришћанске општине, старе словенске заједнице су и у сиромаштву решавале тешке животне проблеме, данас ни у богатству нема реда ни спокојства. Најновија приватизација је учинила и више зла него својевремено национализација. Оптуживање комунизма служи за замагљивање чињенице да је либерализам само његов други пол, alter ego, са једним пада и други. Зато ће, вероватно, носилац тог другог пола – САД, поделити судбину свог противника – СССР. Данашња криза најављује могући распад те државе. И Агамбенова „латинска Европа“, захтев за њено издвајање из Европске Уније, је знак истог кретања – дубоке кризе постмодернистичког либералног концепта државе.

Битна је разлика између стваралачке употребе знања у производњи и буржоаског предузетништва, које интересује само добит. Тако су леве западњаке, комунисте, који су били следбеници производне утопије, заменили десни западњаци, либерали, који су подсећали на другу, потрошачку страну личности и друштва. Раздвајање производње и добити је у савременом, постмодерном свету добило неслућене размере кроз праксе спекулативно-зеленашког типа.

Либералним реформама је до врхунца доведен сукоб између предузетничког и стваралачког разума интелигенције кроз разградњу система образовања, науке и културе у име наводне „рентабилности“. Социјалистичке земље су створиле широки демократски систем просвећивања и то је била њихова главна тековина. Разграната мрежа бесплатног образовања и културних установа је високо подигла образовни и културни ниво народа. Либералним реформама је уништена та средња класа, која се морала укључити у голу борбу за живот као најамна радна снага. Овај пад пратило је опште осиромашење живота целог народа. Уместо постиндустријских изгледа, социјалистичко друштво је кренуло путем деиндустријализације и потере за лаким животом.

Либерална критика социјализма је по свом пореклу *протестантска*. То је критика појединца који не уме да се самостално суочи са стихијом живота. Она је и критика грађанског друштва, као заједнице људи који чине основу демократског поретка. Са протестантским повлачењем у лични живот *грађанска* демократија је пала на *формалну*, која се своди на учешће разумних егоиста-појединаца у изборима. И овде почиње пропаст: тај појединац се показао немоћан оставши насамом са „гигантским машинама манипулације“⁶.

И у области професионалног стваралаштва буржоаски индивидуализам је довео до сличног назатка. Буржуја, његов утилитарни разум интересује само коначни резултат, добит, али не и само стварање за које је неопходна страсност. Дубоке и страсне стваралачке побуде нису одлика „економског човека“, он је нижи тип. За људе истински предане свом послу највиша награда је стваралачки успех, новац је мање важан. Буржоаска економска теорија то не запажа. Панарин подсећа да професионална делотворност укључује не само циљно рационално, већ и три преостала „веберовска типа“ деловања: традиционални, афективни – осећајну спонтаност и вредносни⁷. Доекономски човек је био кудикамо преданији свом раду него економски. Либерални васпитачи савременог човека и друштва га уче да уз најмање напоре дође до највећих резултата. Зар

⁶ Александар С. Панарин, *Народ без елите*, стр. 121

⁷ Разликовање четири типа друштвеног деловања је сама срж Веберове теорије друштва. Мада се они међусобно преплићу, у друштвено-историјском смислу је најзначајније људско деловање које покрећу вредности. Живот за пуку свакидашњицу би човека вратио на предљудско стање. Вредносно деловање може бити „етичко, естетско, религиозно... само ради њега и без обзира на успех“ (Михајло Ђурић, *Социологија Макса Вебера*, Матица Хрватска, Загреб, 1964., стр. 221). Вредносно-рационално је са афективним деловањем заједничко то што онај који делује њихов смисао налази у њима самима, а не у резултату. Страсна преданост је услов, али не и довољна основа за вредносни као највиши тип деловања.

то не води право у незаконите, криминалне праксе, које су и обележиле најновију „либералну револуцију“, пита Панарин. Вредност рада је двострука: њега треба волети и, уједно, видети његов друштвени значај и смисао.

Савремена либерална идеологија, као и марксистичка својевремено, види „економског човека“, односно пролетера, као антрополошки и друштвено самодовољан тип. Уздизање једног социјално-историјског типа у свеопшти образац, уз уништење свих осталих, доводи до погубних последица по друштво и историју. Идеолошка по свом облику, либерална репресија је заправо геноцидна, јер као и комунистичка тежи искорењењу друкчијих типова. Притом је апологетика историјски нове, пролетерске личности у комунистичкој идеологији била виша, јер је била заснована на теорији „укидања“, тојест очувања претходне историје и културе у вишем облику.

Стварни ток историје је другачији утолико што је једностраност одлика сваког субјекта. Зато је потребна трпељивост и „дијалог актера историјске драме, који се међусобно допуњују, уместо догматски самоувереног монолога“⁸.

Савремена либерална идеологија доказује да је буржоаски „разумни егоиста“ природни човек, док су сва друга времена и културе човеку наметали осећај кривице за природну тежњу ка успеху. Панарин примећује да се питање зашто је тако дуго странствовао када је истина тако близу не поставља. Либерална философија историје не одговара на питање зашто се човек удаљио од природног стања. Тиме се историја појављује као бесмислено мучење и самоотуђење. Све „доекономско“ се своди двоструко: по историјској вертикали и социокултурној хоризонтални. Ванекономске историјске обавезе треба заборавити, а све што данас не служи непосредно тржишту избацити. Са таквим програмом су се прихватили посла руски реформатори. Либерални експеримент је подразумевао одбацивање свих родољубивих и моралних осећања у име економске добити.

Резултат је био стварање криминалног друштва⁹. Побуде и стваралачке могућности марксистичког „пролетера“ су се показале далеко више него либералног „економског човека“. Покретачке снаге егоистичког индивидуализма

⁸ Александр С. Панарин, *Народ без елиты*, стр. 125

⁹ О размерама криминала вероватно најбоље говори податак да је друштвена, односно државна имовина у вредности од трилион долара, односно хиљаду милијарди, по ценама из деведесетих година, „продата“ за пет милијарди, тојест за мање од једног постотка стварне вредности. Људи који су се домогли те имовине постали су нова „елита“, „нови Руси“ – носиоци вредности врлог, новог света, острво у океану неприлагођених истинском - либералном поретку. Нова, олигархијска својина је настала тако што су „глобалисти из спецслужби добили у резултату приватизације 1992. године око 65 % све бивше државне својине“ (Александр С. Панарин, *Искушение глобализмом*, Русский Национальный фонд, Москва, 2000, стр. 45). То су урадили заједно са криминалним подземљем, при чему се нису ни крили, већ су, напротив, истицали своју „сналажљивост“.

су везане искључиво за сопствене, у првом реду материјалне нагоне и потребе. Повратак буржоаском малограђанском самозадовољству је био отворени пад у односу на комунистичку идеју развоја и пожртвованост пролетерских бораца за победу слабијих, угњетаваних над силним и безобзирним. Панарин оцењује да је јудео-хришћанска есхатологија, којом се напајао комунизам, извор куди-камо вишег типа личности него што је буржоаски.

Просветитељско наслеђе – знање је заједничко новом човеку комунизма и либерализма. Али, док је оно пролетеру потребно за остварење фаустовског покорена стихија природе и историје у име свестраног процвата личности и друштва, буржују треба искључиво ради стицања материјалног богатства, чиме се доводи у питање опстанак свих знања и способности који том циљу не служе непосредно. Данашња спекулативна економија додатно ојачава овакав начин размишљања и понашања. Либерал новог типа напушта не само стварну производњу већ и укида науку, читав научно-технолошки и образовни комплекс на ком је она заснована. Руске либералне реформе су, уз општи пад производње, довеле до поразних резултата у овом комплексу и индустрији високих технологија.

Руши се и претпоставка да је „економски човек“ повезао људе у велике заједнице назване економске нације. Класици марксизма су тржиште сматрали за главни чинилац настанка нације, што иде на руку тврдњи да је у основи њиховог стварања био либерални програм укидања унутрашњих ограничења. Ова економска логика је потпуно супротна историјским чињеницама, тврди Панарин. Велике нације су створили присталице апсолутизма, а не либерали, буржуји-индивидуалисти. Католичка Француска се ујединила пре него протестантске земље севера, а Немачку је ујединио конзервативац Бизмарк. Просветљени монарси су веровали у напоре цивилизоване воље ослоњене на универзалије разума, насупрот спонтаности нагона „природног човека“ либерала. Творци књижевних језика нација су имали ништа мање заслуге за њихов наста-нак него предузимљиви трговци и творничари.

Савремени либерализам је створио и заблуду да грађанско друштво може постојати самостално, на основи спонтаног предузетништва. „Либерално-анархистичка доктрина... представља радикалну антиетатистичку идеологију“¹⁰, која је првенствено економска теорија, али и теорија друштва, посвећена пре свега „политичкој мисли и друштвеној реформи“¹¹. Светско, а и искуство ру-

¹⁰ Aleksandar Savanović, *Anarhokapitalizam, Politička filozofija antidržavnog kapitalizma*, Fakultet političkih nauka, Banja Luka, 2011, стр. 9

¹¹ Исто, стр. 10 Међу изворима овог учења, као један од најзначајнијих Савановић истиче Спенсера и његов „социјалдарвинистички концепт еволуционистичког развоја друштва кроз спонтану борбу“, затим „врло јасно изражене ознаке протестантске слике свијета“, у чему велику улогу има преношење „протестантског антагонизма према католичкој цркви на анархокапиталистички анимозитет према држави“, али и „идеју вјерске толеранције у слободи вјероисповјести која рефлектује субјективистичку природу моралног суда“. Присутан је и „просветитељски елемент... у схватању улоге рационалитета човјека при пројекту реализације идеје универзалне цивилизације“. Као „најизразитији практични и историјски извор“ неки

ских „либералних“ реформи показује да је за образовање разумно организованог грађанског друштва потребна држава. Ова веза је узајамна: јединство државе јамчи јединство грађанског друштва, али и обрнуто – патриотска осећања грађана, несводива на економске побуде, су ослонац постојаности и јединства државе. Рушење државе доводи у опасност и опстанак самог грађанског друштва. Успешна друштва су успевала да пронађу формулу равнотеже између приватног и јавног, друштвеног. Ограниченој држави је неопходна сила обележена „владавином права, безбедношћу и извршном власти,... за одржавање добро уређеног друштва“¹². Легитимност и делотворност политичких установа и права, и одржавање општег реда и мира је неопходан услов његовог постојања и напретка.

Либерална просветитељска критика совјетског „етатизма“ је заборављала границе европског рационализма, који је увиђао неопходност неких несумњивих првобитних начела, која не подлежу критичкој сумњи и логичком заснивању. Обичај, оснивачки интелектуални и морални ставови, благородна вера веродостојнија од доказа разума, је ослонац вољног ума којим се човек супротставља ауторитаризму спољашње власти, државне или неке друге. Критика совјетског искуства је била „не толико стваралачка колико рушилачка“¹³, јер декадент касне совјетске епохе није знао ту тајну европског просветитељства.

Либерални социјални и антрополошки тип

Совјетски, комунистички тип човека био је пролетер, либерални тип је приватни власник или представник „средње класе“. Историјски друштвени типови, као и типови личности, настају под утицајем наслеђа, искуства и утицаја средине, и, коначно, судбине, тојест историјска традиција, владајући захтеви времена и лични избор одређују тај тип. У Русији су ствараоци новог, социјалистичког друштва, као и данашњег либералног били доктринери којима се није свиђао наслеђени руски национални тип. Бољшевици су га назвали „ситнобуржоаским“, мада сељачка већина у Русији није потпадала под тај „класни“ тип.

Панарин оцењује да је постмодерна¹⁴ могла бити битно друкчија да је теоретичари виде „праслику анархистичког друштва из времена америчке колонизаторске ере, и њеног индивидуалистичког морала и дифузности политичких институција“ (Исто, стр. 11).

¹² Đorđe Stojanović, *Грађанско друштво*, Медијска књиџара Krug, Београд, 2006, стр. 257

¹³ Александр С. Панарин, *Народ без елиты*, стр. 135

¹⁴ Под постмодернизмом се подразумева ознака промене „у усмерености мисли западних интелектуалаца, проишашле током последње трећине 20. века“ (Российская академия наук Институт философии, *Современная западная философия, Энциклопедический словарь*, Революция культурная, Москва, 2009, стр. 53). За постмодернисте је „карактеристичан критички однос према основним ставовима класичне западне философије.“ (Исто, стр. 53). Критици се подвргавају појмови као субјект, извор, идентичност, биће, смисао.

Један од основних појмова био је појам истоветности или идентитета, подразумевало се првен-

својевремено успостављен истински дијалог совјетске власти и западне левице, до чега нажалост није дошло. Проблеми техничке цивилизације и потрошачког друштва, обнове природе и културе би били друкчије решавани.

Теорија новог друштва коју су стварали „нови леви“ се заснивала на претпоставкама да је основа друштвеног богатства стваралачки рад и наука, да буржоаска логика добити кочи развој образовања, науке и културе, да економистички буржоаски интерес вештачки шири потребе и застарелу потрошачку културу, и да је сазрело време за „стварање нове антибуржоаске интернационале“¹⁵ и новог типа човека да би се зауставило ширење примитивног западног потрошачког типа по свету. Они су се обраћали Истоку јер су у њему видели могућност налажења постеконских мотивација тог новог човека. Радило се

ство истоветности над разликом. Постмодернисти у први план постављају појам *разлике*, као првобитни однос (Жак Дерида и Жил Делез). „Мислити разлику – значи не држати пред мисаоним погледом идеју целог система, јерархије, јединства“ (Исто, стр. 54).

И појам „догађаја“ је добио нови смисао, он више не означава значајно збивање у склопу једног телеолошког система циљева, већ било који животни чин; „животна“ догађајност је самодоволна, не треба јој трансцендентално заснивање. Док је класична историја била историја културе, историја духа и историја идеја, за Мишела Фукоа она је историја појединачних догађаја потчињених само закону случајности, чиме се пориче могућност обнове *континуитета свести* или смисла, неког правца развоја.

Касније се Фуко посвећује „анализи *дискурса*“, уместо „анализе *говора*“ као предмета класичне мисли. По њему, сваки дискурс садржи у себи насиље, јер на овај или онај начин уређује свет ствари, што значи да их насилно подводи под неку шему. Ту је дата генеалогичка власт.

Субјект као извор знања Фуко сматра за „идеолошку илузију, својствену одређеној културној епохи“ (Исто, стр. 54), с чијим крајем ће наступити и „смрт субјекта“ и „смрт човека“.

С Фукоовом критиком „идеологије субјекта“ преплиће се Деридина „деконструкција“ – критика првенства говора као извора смисла пред писмом као вањским „пред-стављањем“ унутрашњег смисла. Повлаштени однос говора према истини је испољавање *логоцентризма* метафизичке традиције. Сама реч „деконструкција“ је настала из новог осмишљавања хајдегеровског подухвата деструкције, односно превладавања метафизике.

Самостални „трансцендентални субјект“ има свој извор у представи о појединцу који се налази ван простора и времена, мада је он увек телесан, одређен својим полом и узрастом, образовањем и друштвеним положајем у односима господства и потчињености. Сваки говор је увучен „у односе *власти*“ (Исто, стр. 55) у најширем, не уско политичком смислу речи.

Деридина деконструкција је усмерена на културу запечаћену у текстовима, а за Жила Делеза и Феликса Гватарија предмет мисли је област друштвеног деловања. Насупрот традицији, они друштво схватају као „ток сила, мешање безличних поља силе и таласа силе“ (Исто, стр. 55), односно друштвено деловање нема свој субјект као средишњу инстанцију управљања њиме. За њих је главна тачка разграничења од класичног наслеђа фројдовска психанализа. Док су Фројд и његови следбеници психоаналитичари делили са философском традицијом представу о јасном склопу човека, била то дијада свесно/подсвесно или тријада Оно/Ја/Над-ЈА, и захтевали стављање подсвесног под надзор и управљање свесног, његово уразумљивање, Делезова и Гватаријева шизоанализа „полази од продуктивности несвесног“ (Исто, стр. 56). Управо зато што „сфера несвесног, сфера жеље, носи продуктивни, стваралачки карактер, њега се не треба ‘ослобађати’“ (Исто, стр. 56).

Значајнији постмодернисти су и Пол Вирлио, Жан Бодријар, Ричард Рорти, Одо Марквард, Петер Слотердијк, Дитмар Кампер, Зигмунт Бауман, Ђани Ватимо и други.

¹⁵ Александар С. Панарин, *Народ без елите*, стр. 147

о сукобу буржоаске са духовним наслеђем свих цивилизација, међу њима и постојећих токова западне, који су својевремено угушени и искривљени.

Комунистичка идеологија није умела да увеже протест нових левих и створи нову противбуржоаску интернационалу, док су совјетску индустрију критиковали либерали због занемаривања потреба потрошача, а не еколози и културолози. Друштвену сцену је заузео далеко примитивнији тип новог „економског човека“, који је отеловио освету индивидуалистичког хедонизма над духом и алтруизмом! Тражење алтернатива еколошки и културно разорној буржоаској техничкој цивилизацији и потрошачком друштву се итекако могло ослонити на тековине совјетске епохе.

Тржишна, либерална критика социјалистичке индустријализације је учинила управо супротно од оног што је требало да би се повећала друштвена управљивост техничком средином: образовање, науку и културу је требало јачати, а не слабити и одстрањивати као сувишне и неекономичне. Култура је истински ослонац стварања новог друштва, вишег од примитивне буржоаске похлепе. Либерална идеологија је радила на разградњи великог духовног наслеђа човечанства. Она је објавила „крај историје“ да би обесхрабрила критичаре капитализма. Мада тврди да је „само поставио питање краја историје“¹⁶, а не и прогласио њен крај Фукујама свом својом аргументацијом заступа ту идеологију. Организатори „тржишних реформи“ под командом Међународног монетарног фонда ММФ и других установа глобалне економске власти су не само на постсовјетском простору, већ у целом свету изазвали назадак. Либерали уништавају технолошки највише гране привреде.

Зашто су се комунисти спустили на раван буржоаског „економског човека“, уместо да се уздигну на ниво постеккономског? Касни комунизам се предао пред буржоаском идеологијом, пред потрошачким приоритетима тржишта зато што су власти и на Западу и на Истоку решавале један исти проблем и задатак да је сачувају од нових револуција, сматра Панарин.

Његова хипотеза је да су корени догађаја у Русији деведесетих година светско-историјски. То је узвратни ударац индивидуалистичког буржуја на сва друштвено-политичка и привредна достигнућа човечанства у борби с нихилизмом. Данашњи либерали, како руски тако и западни, за противбуржоаски став оптужују сву континентално-евроазијску традицију као саучесника у „социјалистичком утопизму“ и левом радикализму, у масовном радничком и комунистичком покрету. Једино су САД, верне буржоаском индивидуализму, остале ван сумње.

¹⁶ Френсис Фукујама, *Крај историје и посљедњи човек*, ЦИД, Подгорица, 1997, стр. 364. Управо супротно објави краја идеологије, “крај историје” је идеологија постмодерног доба. Живот за садашњицу и заборав предака, као и небрига о будућим поколењима је та идеологија. То је одлика свих декадентних епоха, каква је и данашња западна постмодерна. У основи идеологије постмодерне је одбрана савременог капиталистичког друштва, које карактеришу криминалне праксе и духовно пропадање. Либерална демократија је идеја на којој се она гради.

Право питање за савремену друштвену и политичку теорију је зашто се тај тип показао надмоћан над свом хуманистичком традицијом, са претњом да однесе коначну победу? Охола уобразиља да је друштво сачињено од самодовољних појединаца је већ и биолошки наодржива. Човек је „оваплоћење везе оца и мајке“¹⁷. Та дубока, нераскидива веза са друштвом и природом се не прекида током целог живота. Комунистичкој заблуди апстрактног колективизма либерализам је супротставио још беднију корелативну лаж „апстрактног индивидуализма“¹⁸, истина је *живо јединство* у коме једино могу постојати и личност и друштво.

Панарин тврди да је совјетској комунистичкој номенклатури застојног доба била ближа америчка масовна култура него европска културна традиција. И двополарни светски систем је више упућивао совјетску политичку елиту на Америку него на Западну Европу. Совјетски Савез је изгубио битку у тренутку када је прихватио борбу по правилима противника, односно када је себи поставио за циљ да стигне и прстигне Америку. Искључиво потрошачки приоритети су пресудили да проамеричка усмереност постане политичка судбина Русије и других република Совјетског Савеза¹⁹. Унутрашња повратна логика „перестројке“ је водила од стаљинизма ка лењинизму, па ка „демократском социјализму“ западног социјал-демократског обрасца и право ка американизму. Повратна логика има свој корен у узлазној, од комунистичког глобализма ка совјетском социјализму.

Равнотежа успостављена у Отацбинском рату је нарушена 1968. у време „Прашког пролећа“, у корист сада више не ни комунистичког интернационализма ни руског империјализма. Овај војни подухват је послужио за стварање слике СССР као руске азијатске и империјалистичке државе и помогао западним властима да сузбију светску омладинску револуцију. Панарин мисли да је Кремљ у то време могао организовати нову, формалну или неформалну интернационалу увезивањем омладинског и еколошког протеста са комунистичким, али нових идеја није било. Управо кремаљска власт се бојала такве интернационале више него западних буржуја. У време када комунизам више није владао духовима у земљи, она је на конзервативан начин одговорили на изазов. Великој улогу је одиграла и свест да је боље учврстити изузетно повољан постојећи геополитички положај, извојеван у Другом светском рату, него се упуштати у спор и сукоб са Западом.

¹⁷ Семјон Франк, *Духовне основе друштва*, ЦИД, Подгорица, 1997., стр. 79

¹⁸ Исто, стр. 77

¹⁹ Ова Панаринова оцена је у основи тачна и донекле спорна. Совјетска власт је покушала да изгради други, различит од западног, социјалистички начин живота и систем вредности. Изгледа да је кључну улогу одиграла похлепа елите и издаја и Совјетског Савеза и социјализма. Како је до ње дошло, то још увек остаје отворено питање. Биће ипак да је данак плаћен политичком монопољу, који је изнутра разорио и друштво и државу. Власт која није признавала ни Бога ни народ није ништа друго ни могла учинити него се окренути себи.

Ипак, то није било најважније. Тек данас смо свесни да је Совјетски Савез био сила која је задржавала САД од напада на све друге цивилизације и стварање хаоса који води свет у катастрофу, упозорава он²⁰.

Савремена либералистичка идеологија и политика није само одбрана већ и агресивно ширење англосаксонског типа капитализма на цели свет. Глобализација „по-амерички“, империјалистичка по свом друштвено-политичком карактеру, је „рат новог типа“²¹. Унутрашње противречности капитализма и „новог светског поретка“ се заоштравају и он нагло прераста у нови светски рат“²². Његови организатори – финансијска олигархија „претендују чак на улогу учитеља човечанства“²³.

Постмодернистичка побуна против ауторитета

Запад је искористио омладину и мањинске етничке и верске скупине за рушење социјализма и заједнице источноевропских земаља. Како је то урадио?

Оба економикоцентризма, и марксистички и неолиберални, слом Совјетског Савеза приписују неделотворности заједничке својине. Ипак, истина је другде - у самом човеку дремају снаге које у сваком поколењу прете провалом нагона и хаоса. Заслугу фројдизма Панарин види у указивању на опасност за цивилизацију од варварства као увек претеће искушење. Сукоб подсвесних животних нагона и друштвених моралних правила главним чини проблем дуга – чињења оног што треба чинити.

У породици тај проблем се разрешава кориштењем родитељске власти у васпитању детета, коју отеловљује отац. Побуна против норми, дуга и одговорности је побуна против оца, то је едипов комплекс. Ова снага хаоса и

²⁰ Последице слома Совјетског Савеза ни издалека нису оцењене ни у научној ни у друштвеној јавности.

Тако је и са самим сломом. Постоји мишљење да је издаја одиграла главну улогу у његовом нестанку. Поводом посете Горбачова Енглеској 1985., уочи његовог доласка на власт, А. Зиновјев пише да „почиње епоха велике историјске издаје... Започело је право правцато масовно, прорачунато, поткупљиво и удворничко издајништво, издаја из најнижих интереса и због најнижих људских квалитета.

Издају су починили пре свега највиши руководиоци земље, службеници партијског апарата, идеолошке вође и представници интелектуалне елите“ (Александар Александрович Зиновјев, *Чинилац издаје*, у: *Слом руског комунизма*, БИГЗ PUBLISHING, Београд, 2003, стр. 63.

Савремена историјска и теоријска мисао стоји пред задатком да одговори на тешка питања о узроцима и последицама нестанка Совјетског Савеза. Неспорна чињеница да је издају починио врх земље, власт, упућује на политички модел као могућност тога што се догодило. Сам народ је у свему имао најмању улогу, толика је и његова кривица, али је поднео жртве које се по људским губицима и свеопштој разорности могу упоредити са ратним. О томе више у: Генadiј Зјуганов, *Руска геополитика*, Култура, Београд, 1999.

²¹ Зјуганов Генadiј, *Глобалное порабощение России или глобализация „по-американски“*, ЭКСМО, Москва, 2011, стр. 122

²² Исто, стр. 122

²³ Исто, стр. 122

варварства стално доводи цивилизацију у питање у утолико већој мери што је она сложенија.

Психоанализа увелико доприноси расветљењу сукоба новијег либерализма са комунизмом. Иза либералне критике комунистичке и традиционалне ауторитарности стоји едипов комплекс. Класична либерална теорија Лока, Мила, Токвила и других се битно разликује од либерализма савремене масовне културе. Изворно либерализам модерне је захтев да „власт буде ограничена“ да би се обезбедила „сигурност приватне својине“²⁴, која се поистовећивала са слободом, првенствено личног предузетништва. Класични либерализам је био пре економски него политички, а главни циљ му је био ослобађање и подстицање предузетништва и уопште стваралачких снага човека.

На фону „јуноше Едипа“ као масовног типа, који је тешко доживљавао обавезе, одвијала се борба новог, постмодернистичког либерализма с комунизмом. Комунистичка држава се са њеним високим захтевима и бројним ограничењима почела доживљавати као омрзнути отац којег треба склонити с пута. Детињасте жеље за опуштањем совјетске омладине свесно су користили стратеги Запада у Хладном рату. Америка је представљана као мајка која штити од застареле и бесмислене комунистичке аскезе суровог оца.

Класични либерализам је означавао освајање пра'ва неопходних за самоостварење личности, а либерализам као оруђе Хладног рата и савремени пропагандистички либерализам се своди на избегавање друштвених обавеза. Први је *подруштвавао*, а други *десоцијализује* личност, попушта, не захтева. Тако је он прихваћен и победио је у идеолошкој борби с комунизмом у послератно време. Не само комунистичка, целокупна савремена култура губи у борби с нагоном јер не налази надањујућу идеју дуга. СССР су рушили и изнутра и извана, али о томе шта ће бити с цивилизацијом када он нестане нико није мислио.

Циљ „либерализације“ је био разградња свих установа совјетског друштва, међу којима и војске. *Уништавање морала* је био општи, стратешки циљ. Да би „разложно праведно политичко друштво... било могуће, људска бића морају имати моралну нарав“²⁵, не савршену, али такву која може разумети шта је праведност и бити подстакнута да делује на основу ње. Морал је представљан као остатак традиционалне ауторитарности. Појавила су се тумачења да је све дозвољено што није изричито забрањено ионако либерализованим законима. Нови либерали уз државу позивају и моралну свест, људску савест да не омета проналажење нових, „делотворних“ облика привредног и друштвеног живота. То је била припрема простора за нове експропријаторске праксе. Насупрот пракси крајњег егоизма, примењеној у деструкцији СССР под утицајем и притиском владајуће америчке идеологије и саме државе, Ролс је своју „Теорију правде“ стварао у жељи да изгради „схватање правде које пружа

²⁴ Norberto Bobio, *Liberalizam i demokratija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1995., стр. 19

²⁵ John Rawls, *Politički liberalizam*, KruZak, Zagreb, 2000, стр. LIII

жа разложно систематичну алтернативу утилитаризму²⁶, који је дуго владао англосаксонском политичком мисли.

Разлагање свих друштава способних да се одупру америчкој хегемонији је услов стварања једнополарног света. Тако су САД створиле интернационалу либералних јуноша нерасположених према свакој обавези и дугу, које оличавају њихове националне државе и владе. Амерички и други медији данас извозе у свет ликове нових „хероја“ који то постају *преступом*, док су класични свој успех градили на самопожртвовању и стваралачким способностима.

Побуна „јуноше Едипа“ је на Западу почела „сексуалном револуцијом“, а завршава се светском криминалном револуцијом. Тиме он чини двоструку услугу Америци: слабљењем своје државе даје јој повод и могућност да уводи ред у њој. Америчкој глобалној стратегији су потребни „терористички“ режими: данас „диктаторске“ државе, које не прихватају амерички диктат, сутра слаби режими неспособни да сами успоставе ред у земљи. Амерички миротворци ће долазити привремено, и остајати за стално. Стратегије „управљаног хаоса“ се остварују непосредним ослоном на „јуношу Едипа“. Прво либерална дозвољеност свега и свачега изазива хаос, а онда цивилизоване земље предузимају „хуманитарне интервенције“ када их заплусне талас „тероризма“ и стихијског „извоза криминала“, које оне као такве не могу трпети. Такво нашање омогућава им „огромна моћ Вашингтона“²⁷.

Најновији либерализам подстиче нагон против моралног ума, али и *етносепаратизам*. Амерички једнополарни поредак могу осујетити само велике државе, које су скоро све полиетничке. Племенским разарањем „империја“ Америка би се нашла у окружењу малих и слабих земаља. При том су у сукобу два начела међународних односа: права на самоопредељење и непроменљивости граница „да ствари буду још и горе, западне земље, у зависности од властитих интереса, приоритет давале час једном а час другом принципу“²⁸. И друга противречност „поштовања људских права наспрам суверенитета држава“²⁹ примењивана је на исти непринципијелан начин. Метода кориштења етносепаратизма и злоупотребе омладине је иста: изазивање управљаног хаоса слабљењем постојећег цивилизованог поретка.

Велике државе су одувек биле јединствени велики простор напретка, у ком се живот ослобађао месне затворености и добијао одлике универзалног. Друштвене науке су откривале те грађанске универзалије, на којима и почивају сва достигнућа модерне.

У модерни је поникао нови начин идентификације и стратификације људи заснован на систему институционализованог знања и њим одређених занимања и доходака. Постмодерна је довела у питање тај тип друштвене струк-

²⁶ Džon Rols, *Teorija pravde*, JP Službeni list SRJ Beograd CID Podgorica, 1998, str. 7

²⁷ Noam Čomski, *Intervencije*, Rubikon, Novi Sad, 2008, str. 46

²⁸ Константин Никифоров, *Између Кремља и Републике Српске*, ИГАМ, Београд, 2000, стр. 22

²⁹ Исто, стр. 22

туре увођењем архаичних, већ давно заборављених чинилаца. Културне универзалије класичне модерне све више одступају пред постмодерним теоријама и праксама ослоњеним на антрополошке разлике.

Модернистичка „парадигма социјалног“ је на све људе у оквиру јединственог простора државе-нације примењивала јединствене стандарде. Постмодернистичка „парадигма телесног“ оживљава разлике свог и туђег малог етноса и простора. Ове већ превазиђене разлике постају основа савремене културне антропологије, етнометодологије и „метатеорија“ мноштва различитих култура. Хантингтонов *Сукоб цивилизација*³⁰ је и имао задатак да подметањем раздора – етничког, верског, цивилизацијског - одврати пажњу Евроазије, као најрањивије, али и других простора, од главног: *друштвеног, социјалног* питања, које са нестанком Совјетског Савеза и социјализма свом снагом поново избија на драматичну позорницу савременог света. Преиспитују се и наново тумаче сви правци и тежње модерне.

Европски појам политичке нације је доведен у питање етничким разликама. Овде као и у личној мотивацији нагон почиње да надвладава разумне побуде. Стратегија модерне је била стварање универзалија великог јавног света, који не поништава етничке разлике малог животног света.

У Совјетском Савезу су хтели и више стварањем националне државности у савезним републикама без политичког суверенитета. То је била политика модерне: националне културе по *форми*, и јединствена социјалистичка, европско-просветитељска по *садржају*.

Критика напретка, еколошка и културолошка, је почела на Западу шездесетих година. Напредак је изазвао еколошку кризу, неравномерност развоја и унутрашњи колонијализам, заборављао свакидашњицу у име великих пројеката. Незадовољство „малог човека“ напретком су искористили истраживачи прошлости, који су потрошача подсетили да уз материјалне постоје и друге, културне потребе. „Ретро“ стил, окретање националној прошлости је довело у питање већ достигнуте универзалије напретка. Народи Совјетског Савеза су тако, идући за својим западњачким елитама, кренули путем рушења самих основа свог цивилизованог постојања верујући да иду у блистави „европски дом“.

Газде тог дома су им поставиле оштри услов - „одустајање од совјетске империје“³¹, што је значило да Русија треба да изађе из Совјетског Савеза и међусобно удаљавање ње и других република у корист Запада и његових савезника. Када су то урадили, уместо очекиваног напретка добили су масовну деиндустријализацију и опште пропадање. Нови светски поредак, којем су тежили, се показао као поредак сегрегације, раздвајања на добитнике, који су новом геополитичком прерасподелом света стекли додатне изворе развоја, и

³⁰ Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1998

³¹ Александр С. Панарин: *Народ без елиты*, стр. 172

губитнике, којима је намењено нестајање да би ослободили место за достојне³². „Амерички геоекономски, геополитички и геостратегијски пут од глобалне „периферије“ ка ‘центру’ историјски се приводио крају“³³ крајем осамдесетих и почетком деведесетих година. САД су постале једина светска суперсила, којој је за коначно уобличавање *Pax Americana*, уређење света по својој вољи, преостало да продре у средиште Евроазије. Тај пут је водио преко суверених држава, првенствено оних чија снага може да „угрози америчку хегемонију“³⁴.

Запад је сачувао појам и праксу политичке нације, која забрањује етносепаратизам, за себе, а велике источне државе – од Русије до Кине – третира као империје, које, у име демократских права народа, треба разделити. И привредно повезивање ових земаља, без ког нема напретка, осуђује и гуши војно, политички и на друге начине као империјалну политику, а сам се уједињава у регионалне и трансатлантске савезе, чији је задатак да очувају и учврсте његов економски монопол у свету. Полазећи од две основне чињенице, да је „Америка... сада једина глобална суперсила, а Евроазија главна арена на глобусу“³⁵ Бжежински отворено формулише империјалну стратегију Америке. Ко би им још могао веровати да их у њиховој политици води брига за демократију и људска права.

Светска периферија, у њој и постсовјетски простор, се у условима *реколонијације* укључује у светски политички систем. За њу је предвиђена улога сировинског додатка развијеном свету, а не улога самосталног субјекта историје. Данас је јасно да је Совјетски Савез по први пут у модерном добу нарушио западни монопол на развој, виђење света у ком су сви остали били само варвари. Социјалистичка изградња у Совјетском Савезу је, први пут у историји, успоставила нове односе између средишта и слабије развијених области, у којима су оне добиле право на убрзани развој. Остале републике су се развијале брже него Русија.

Савезне републике, које су формално стекле самосталност, су се вратиле у источну ауторитарност, али и пале у колонијалну зависност од установа

³² Идеологија глобализма, западног управљања глобализацијом је заснована на Валерштајновој теорији светског система као односа језгра, периферије и прелазног региона, Поперовом моделу отвореног друштва као механизма сталне модернизације, тојест западњачења, геополитичкој теорији Бжежинског империјалног господства САД као основе нове прерасподеле света, Аталијевој теорији трговачког поретка у ком је новац највиша вредност и Фукујаминој теорији либералне демократије као краја политичке историје. Ова идеологија је позитивистичка, конзервативна, она брани крајњи индивидуализам и монополистички капитализам. Западна демократија се после слома Варшавског савеза преусмерава на диктатуру, то је диктатура елите у име „златне милијарде“, метрополе „новог светског поретка“. То је мање-више отворени расизам. (Геннадий Зюганов , *Трехтэтажная цивилизация*, у: *Глобальное порабощение России или глобализация „по-американски“*, ЭКСМО, Москва, 2011, стр. 48-54

³³ Миломир Степић, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004, стр. 205

³⁴ Исто, стр. 205

³⁵ Zbignjev Bzežinski, *Velika šahovska tabla*, CID Podgorica · ROMANOV Banja Luka, 2001., стр. 181

глобалне власти Запада. Та власт им намеће обавезне програме, који их воде у пропаст. Уместо совјетске индустријализације, урбанизације и социјалне мобилности на делу су уништавање индустрије и социјалне државе. Припадници нових елита су од националиста преко ноћи постали компрадори који продају и предају своју земљу и народ немилосрдним туђинима. То је нови „национализам“ на постсовјетском простору. Изузетак је Бјелорусија, чији председник је под непрестаним притиском због своје непопустљивости.

Нови светски поредак је *послератни* утолико што је заснован на добитима победника у Хладном рату, али је по својој идеологији *социјал-дарвинистички*, јер права и предности јачих сматра природним. Судбина слабих и незаштићених је потпуно неизвесна³⁶, оцењује Панарин.

Криминална приватизација, проведена у Совјетском Савезу, је протеклих година постала начело нове геополитичке прерасподеле света. Овде се ради о *садржајном увезивању*, јер победу над „тоталитаризмом“ нису извојевали народи већ западњачке елите, заједно са Западом, управо над тим народима наводно безнадужежно зараженим комунистичким или националистичким духом.

Узајамно признање номенклатурне приватизације, којом је настала нова класа крупних власника, и ширења западног светског поретка на постсовјетски простор је у основи „споразума“ руских западњака и западне олигархије, којим је окончан Хладни рат.

Међутим, већ у другој половини деведесетих постаје све јасније да је нови поредак заправо *предратни*, јер нови господари света претендују на од народа опљачкану имовину, спремни да домаће власнике уцењују преиспитивањем приватизације. Талас разобличавања „руске мафије“ на Западу је требао да послужи управо том циљу, а опкољавање Русије прстеном америчких војних база су оправдавали њеном наводном неспремношћу да се бори против преступности и тероризма на властитом и осталом постсовјетском простору.

Запад одбија да нове руске „западњаке“ призна за своје – за носиоце демократске идеје, јер јој западне елите и грађани сада, први пут након доба просветитељства, дају *расни* карактер идеје својствене само западном белом човеку. Силазни пут расистичке идеје „демократије“ иде од њеног универзалистичког схватања, преко елитистичке идеје „реформатора“ о подели људи на

³⁶ Она је сасвим извесна: то је нестајање и претварање у робље уколико се не организују и не оспособе за заштиту својих интереса. У међувремену је створено више савеза, који уливају наду да до успостављања коначне диктатуре Запада неће доћи. Неке од значајнијих су: 1) Шангајска организација за сарадњу ШОС основана 1996., чији су чланови Русија, Кина, Казахстан, Таџикистан, Киргизстан и Узбекистан, која има и пет посматрача (Авганистан, Индија, Иран, Монголија, Пакистан), три преговарача (Бјелорусија, Шри Ланка, Турска) и три госта (АНЈА, ЗНД, Туркменистан); 2) група Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужна Африка БРИКС, која као политичка група постоји од 2006., и 3) Евроазијски савез ЕАС, који треба да почне деловати 1. јануара 2015. године, а за сада је у току развијање делатности његових гранских организација: а) Организација договора о колективној безбедности ОДКБ, која постоји од 1992., б) Царински савез и в) Јединствени економски простор Русије, Бјелорусије и Казахстана, створени крајем 2010., односно почетком 2012. године.

постсовјетском простору на демократску мањину и комунистичко-националистичку већину склону ауторитаризму, до отворено расистичке идеологије „демократског“ светског средишта и реколонизације и ауторитарног управљања традиционалистичком, безнадежно непоправљивом светском периферијом. Запад на Исток иде с мачем империјског укротитеља анархије и варварства. Нови господари света на њега гледају с презиром, спремни да суде и својим дојучерашњим саучесницима у пљачки и у уништењу социјализма.

Десни западњаци – либерали су поверовали у нови светски поредак, који ствара Запад, претворили су Хладни у „хладни грађански рат“³⁷ са „комунистичком“ и „националистичком“ већином народа, разоружали земљу јер наводно више нема непријатеља оцрнивши успут патриоте као последње ниткове. И Америка је, као својевремено Немачка, уместо стварања новог светског поретка започела нови светски рат за покоривање целог света. Данашњи поход „Мора на Континент по размерама и замисли превазилази све до сада познато у историји“³⁸. Нова руска елита има исти избор као и большевици пред Други светски рат: да се заједно с народом одупре освајачу или да пропадне. За ту одбрану је потребна нова идеја националног јединства на основу истинске демократије и начела друштвене праведности. Главно питање на почетку новог империјалистичког рата је да ли ће руско друштво смоћи снаге и способности да постигне то јединство, оцењује Панарин тих деведесетих година протеклог века.

Закључак

До побуне против комунистичке власти и идеологије дошло је због ограничавања критичке мисли и слободе у професионалном животу, више него због забране приватне својине. Либерални идеолози су, ипак, уместо стварања постиндустријског друштва главни улог ставили на промену облика својине. Уз то су уместо производњи главну пажњу посветили потрошњи. Невиђено раздвајање производње и добити у постмодерном свету је довело до уништења социјалне државе, пропадања образовања, науке и културе и нестанка средње класе.

Нови индивидуализам је свео грађанску демократију на формалну и довео до деиндустријализације, окренувши се криминалним спекулативно-зеленашким праксама прерасподеле. Либерални социјални и антрополошки тип се показао једностранји и далеко нижи од социјалистичког пролетера. У име економске добити одбачене су све људске и друштвене вредности и норме.

Потврдило се да су у настанку модерних нација ништа мању улогу од стварања јединственог тржишта имали политичка воља и културно наслеђе.

³⁷ Александар С. Панарин: *Народ без елиты*, стр. 180

³⁸ Александар С. Панарин: *Глобальное политическое прогнозирование в условиях стратегической нестабильности*, Диториал, Москва 2000, стр. 246

Показало се и то да грађанско друштво не може постојати без државе, пала је либерално-анархистичка доктрина. Равнотежа приватног и јавног је формула делотворности друштвених и политичких установа. Критика социјалистичког искуства је била више рушилачка него стваралачка.

Либерални тип човека је приватни власник или припадник „средње класе“. Друштвену позорницу је заузео примитивни западни потрошачки тип „економског човека“, који је отеловио освету индивидуалистичког хедонизма над моралом и културом и угушио потрагу за алтернативом разорној техничкој цивилизацији. Либерална идеологија је објавила „крај историје“ да би обесхрабрила критику капитализма. Глобална економска, а с њом и политичка власт, која настаје, је довела до пропадања свих области друштвеног живота у целом свету. Слом социјализма је омогућио либералима да доведу у питање и увелико пониште сва достигнућа човечанства у 20. веку.

Пресудан је био крај шездесетих када совјетска власт није знала или није хтела да увеже еколошки и омладински покрет са комунистичким, што би дало сасвим другу постмодерну.

Савремена либералистичка идеологија и политика је империјалистички рат, који води западна финансијска олигархија за ширење англосаксонског типа капитализма на цели свет.

За остваривање тог циља Запад користи првенствено омладину и мањинске етничке и верске скупине, односно етносепаратистичке покрете. Постмодернистички либерализам подстиче побуну нагона против разума, морала и друштвених обавеза десоцијализујући личност. Ауторитативне националне државе и владе се тако појављују као препрека њеној слободи. Разградња националних друштава и држава је услов стварања америчког једнополарног света. Тако су она прешла пут од сексуалне до данашње криминалне револуције. Изазивањем управљаног хаоса Америка руши и велике државе, које су скоро све полиетничке. Притом начела људских права и права на самоопредељење користи селективно, зависно о тога да ли служе њеној империјалистичкој политици.

Изазивањем етничких и верских, „сукоба цивилизација“ Америка и Запад одвраћају пажњу Евроазије, главне и најрањивије мете њиховог освајачког похода, али и других простора од најважнијег – *социјалног питања*, које након слома социјализма поново избија свом снагом на драматичну позорницу савременог света.

Реколонизацијом се успоставља нови светски социјал-дарвинистички поредак. Западне елите либералној демократији и слободном тржишту дају расни карактер тековина својствених само западном белом човеку. Западна империјска идеологија на Исток и Југ иде с мачем укротитеља безнадежно неправљивих народа, којима је намењена улога светске периферије.

Литература

- Аристотел: *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003
- Бжежински, Збигњев: *Велика шаховска табла*; ЦИД, Подгорица, 1997
- Бобио, Норберто: *Либерализам и демократија*; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995
- Ђурић, Михајло: *Социологија Макса Вебера*; Матица Хрватска, Загреб, 1964
- Зборник: *Русија и Балкан у савременом свијету*, Удружење „Српско-руски мост“, Бања Лука 2012
- Зиновјев, Александар: *Зашто је нестао СССР?*; БИГЗ PUBLISHING, Београд, 2003
- Зјуганов, Генадиј: *Руска геополитика*; Култура, Београд, 1999
- Зюганов, Генадий: *Глобальное порабощение России или глобализация „по-американски“*; ЭКСМО, Москва, 2011
- Куљанин, Бранимир: *Источно питање у руској мисли*, том 1 и 2; Филозофски факултет, Бања Лука, 2008
- Никифоров, Константин: *Између Кремља и Републике Српске*; ИГАМ, Београд, 2000
- Панарин, Александр Сергеевич: *Россия в циклах мировой истории*; Издательство Московского университета, 1999
- Панарин, Александр Сергеевич: *Искушение глобализмом*; Русский Национальный фонд, Москва, 2000
- Панарин, Александр Сергеевич: *Глобальное политическое прогнозирование в условиях стратегической нестабильности*; Диториал, Москва, 2000
- Панарин, Александр Сергеевич: *Православная цивилизация в глобальном мире*; Алгоритм, Москва, 2002
- Панарин, Александр Сергеевич: *Философия истории*; Гардарики, Москва, 2001
- Панарин, Александр Сергеевич: *Ревани истории*; Издательство “Русский мир“, ОАО „Московские учебники“, Москва, 2003
- Панарин, Александр Сергеевич: *Народ без элиты*; АЛГОРИТМ, Москва, 2006
- Панарин, Александр Сергеевич: *Философия политики*, Москва, Новая школа, 1996
- Rawls, John: *Politički liberalizam*; KruZak, Zagreb, 2000
- Ролс, Џон: *Теорија правде*; ЈП Службени лист СРЈ Београд · ЦИД, Подгорица, 1998
- Savanović, Aleksandar: *Anarhokapitalizam, Politička filozofija antidržavnog kapitalizma*; Fakultet političkih nauka, Banja Luka, 2011

Стојановић, Ђорђе, *Грађанско друштво*; Медијска књижара Круг, Београд, 2006

Франк, Семјон: *Духовне основе друштва*; ЦИД, Подгорица, 1997

Ћомски, Ноам: *Intervencije*; Rubikon, Novi Sad, 2008

Степић, Миломир: *Српско питање – геополитичко питање*; Јантар група, Београд, 2004

Фукујама, Френсис: *Крај историје и последњи човек*; ЦИД, Подгорица 1997

Хантингтон, Семјуел: *Сукоб цивилизација*; ЦИД, Подгорица, 1997.